

| Araştırma Makalesi / Research Article |

Yakup Kadri'nin *Anamın Kitabı* Adlı Eserinde Eski Eğitim Anlayışı¹

Old Education Mentality Of Yakup Kadri's *Anamın Kitabı*

Hamza Aydoğdu²

Anahtar Kelimeler

Yakup Kadri
Anamın Kitabı
Eğitim-Öğretim
Osmanlı

Keywords

Yakup Kadri
Anamın Kitabı
Education-Teaching
Ottoman

Başvuru Tarihi/Received

28.04.2020

Kabul Tarihi /Accepted

17.05.2020

Öz

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), gazetecilik yönünün yanı sıra, roman, öykü, tiyatro, hatıra ve mensur şiir gibi edebiyatın birçok türünde kalem oynatan çok yönlü bir yazardır. Doğu ve Batı kültürüne vakıf olarak fikri ve kültürel çelişkileri bizzat yaşayan bir düşünce insanıdır. Yeni kurulan genç bir devletin ve savaştan yeni çıkmış bir toplumun sorunlarına çareler üretmeye çalışan, bilime ve sanata değer veren bir münevverdir. Osmanlı devletinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin en sıkıntılı dönemlerinde yaşayan Yakup Kadri, toplumun gelenek ve modern hayattaki keskin değişikliklerine yakından tanık olmuştur. Güçlü bir gözlem gücüne sahip olan Yakup Kadri aynı zamanda eserlerinde de sağlam bir üsluba sahiptir. 1911 yılında Fecr-i Âti Topluluğu içinde yer alarak 'sanat sanat içindir' görüşünü benimseyen; bir müddet peşinden gittiği Nev-Yunanîlik akımıyla eski Yunan medeniyetine kapı aralayan; ancak Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının acımasız gerçeğiyle yüzleşen Yakup Kadri; mensubu olduğu toplumun dertleriyle ilgilenmeye başlayarak 'kendimizi işlemek ve kendimiz gibi olmak' için büyük çaba sarf etmiştir. Toplumunu aydınlatmak gibi çok büyük bir sorumluluk üstlenen yazar, Cumhuriyet Türkiye'sinin en büyük sorunlarından biri olarak görülen eğitim-öğretim meselesine de el atmıştır. Düşünce yazıları ve bazı eserinde; genel eğitim sistemi, eğitim kurumları ve kadroları, eğitimin önemi, iyi bir eğitimcinin ve insan olmanın özellikleri, aile eğitimi, dini eğitim, eğitim ve siyaset gibi birçok hususta kalem oynatmıştır. Bazı düz yazılarında da eğitim meselelerini tartışan yazar, edebi eserinde de eğitim değerleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu eserleri içinde en dikkat çekici olanlarından biri de *Anamın Kitabı* adlı hatıra kitabıdır. Ailenin ve özellikle annenin bir çocuğun hayatında çok önemli bir rolü olduğuna inanan yazar, bu eserde anılarını anlatırken özellikle eski eğitim meselelerine sık sık kapı aralar. Biz de bu çalışmamızda kitaptan hareketle dönemin eski eğitim anlayışını incelemeye çalışacağız.

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) is a versatile writer who plays many types of literature such as novel, story, theater, souvenir and prose poetry as well as journalism. As a foundation for Eastern and Western culture, he is a person of thought who experiences his intellectual and cultural contradictions. It is an intellectual who tries to produce solutions to the problems of a newly established young state and a society that has just emerged from the war and values science and art. Yakup Kadri living in the most troubled period of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey is closely witnessed sharp changes to the society's tradition and modern life. Yakup Kadri, who has a strong observation power, also has a solid style in his works. In 1911, by adopting the view that 'art is for art' by taking part in the Fecr-i Âti Group; who opened the door to the ancient Greek civilization with the Nev-Yunani movement that he followed for a while; but Yakup Kadri, faced with the brutal reality of the Balkan and First World War; Starting to deal with the troubles of the society he belongs to, he made great efforts to "process ourselves and be like ourselves". This social reflex of Yakup Kadri Karaosmanoğlu naturally is reflected in many of his works. As writer to enlighten society assumed an enormous responsibility, in the hands of the Turkish Republic it is sixty to education issues, seen as one of the biggest problems. In his writings of thought and some of his works; He has played on many issues such as general education system, educational institutions and staff, the importance of education, the characteristics of being a good educator and human being, family education, religious education, education and politics. He also discusses educational issues in some of his prose articles and made evaluations about educational values in his literary work. One of the most remarkable of these works is the commemorative book called *Anamın Kitabı*. Believing that the family and especially the mother have a very important role in the life of a child, the writer frequently opens doors to old educational issues, especially when he tells his memories in this work. In this study, we will try to examine the old mentality of education of the period based on the book.

¹ Bu makale yazarın, *Yakup Kadri Karaosmanoğlunun Eserlerinde Eğitim Değerleri*, Gazi Üniversitesi, (Ankara, 2011) yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

² Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, TÜRKİYE; <https://orcid.org/0000-0002-7363-7542>

Extended Abstract

Introduction

Education is the most important basis for the development, socialization and progress of civilization of a society. Communication, development and progress between culture and civilizations can only be achieved through education. This mission of education, has been newly established one of the most important issues taken up in the Republic of Turkey personnel. With the new education model that started under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk; Many issues such as science, art, culture and literature have been reformed. Not only by the state, but also novels and story writers and poets were closely interested in the country's political and social changes; a party on the one hand while entering into a showdown with the close of the period from the date of the new Republic of Turkey, including education shaped by revolution are inclined to various problems.

The work that stands out as a very special memory book in terms of Yakup Kadri's childhood is his book titled *The Book of Mother*. *The Book of Mom* is the first book of the author that he published based on his own life story. In this book published in 1957, Yakup Kadri conveys his memories of his father, mother, older sister and childhood. It is possible to see information about Yakup Kadri's temperament, upbringing, education and culture. In the *Book of My Mother*, which he considers as "my book I give all the keys of my novels" (Karaosmanoğlu, 1993: 10), the author talks about his childhood memories by making use of the subconscious technique; He argues that the forehead of human beings are drawn in childhood, and whatever age is entered, the subconscious always remains in childhood.

Method

This research was created by the analysis of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's *Book of Mother's* book, which was obtained through literature review, by analyzing the memories in the book and compiling the author's views on education. All data in the analysis of the work; It is addressed in three main categories: school education, home education and community-life education. By making a descriptive analysis, evaluation and results were reached.

Result and Discussion

In the book of my mother, education is at the top of many topics that Yakup Kadri touches on. The hardness and inaccuracies of the education approach in the last period of the Ottoman Empire are noticeable in the book, where the education approaches and methods in the school, at home and in the social life are seen. In the study, the subject of old education understanding in the context of memories of Jacob Kadri will be examined around three main topics and evaluated in the framework of education at school, home education and education in social life.

The book of *Mother's Book*, in which Yakup Kadri Karaosmanoğlu describes his memories and memories up to the age of twelve, is a work in which many deep events in the life of the author can be seen. His life in Cairo until six years old in Egypt, then his life in Manisa are the childhood issues of Yakup Kadri's life. Her relationship with her father and mother, starting her education life, the mistakes she saw in education and the reasons for not getting a good education are explained in the book.

Education life is one of the subjects that Yakup Kadri expresses most of his memories from the *Book of Mother's* book and affects his life in many ways. Primary school life, which lasted until 1903 in *Fevziye Mekteb-i İptidaisi* in Manisa, caused it to negatively affect the education life. The understanding of education in these years shows the education model of the Ottoman Empire that has deteriorated. Religious education is more frequently mentioned in the training conducted with beatings and oppression. He criticizes the education approach and teacher approaches of the period by giving examples from his own life in accordance with the characteristics of Yakup Kadri's bad imam and teacher in *Cumhuriyet* novels. The fact that the physical conditions of schools are quite insufficient and bad is another issue that prevents students from getting a good education.

In addition to education at school, teaching of reading and writing is done at home. However, Yakup Kadri received the education of his parents, not the training of the crew. The novels that her mother read to herself and spelled by herself to learn to read had a great impact on her imagination. Books left by his father are an important factor affecting his curiosity and enthusiasm for reading and reading. In social life, *Mevlevi* magazines and sheikhs, who dominated the period, constitute a religious education model. Journals and sheikhs who are generally remembered positively in childhood memories will be counted from corrupt institutions in the following years.

An important issue learned in the book of my mother is the fact that Yakup Kadri is the mother of the person who is influential on his writing life. The novels that his mother read to him reinforced his imagination and influenced his love for writing. In addition, his shy personality, careful upbringing, love by everyone, his interest in the book are his other features that offer his childhood to the reader. It is understood that the author had a bad relationship with his father, and even after his father's early death, the bad image was permanent. Describing the years of Manisa and the surroundings of Manisa, the writer also expresses his longing for these years.

GİRİŞ

Eğitim, bir toplumun gelişimi, sosyalleşmesi ve medeniyet yolunda ilerlemesinin en önemli dayanağıdır. Kültür ve medeniyetler arası iletişim, gelişme ve ilerleme ancak eğitim sayesinde sağlanabilir. Eğitimin bu misyonu, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kadrolarının da gündeme aldıkları en önemli meselelerden biri olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan yeni eğitim modeliyle birlikte; bilim, sanat, kültür ve edebiyat gibi pek çok meselede reform yapılmaya çalışılmıştır. Sadece devlet eliyle değil, roman ve hikâye yazarları ve şairler de ülkenin geçirdiği siyasi ve toplumsal değişmelerle yakından ilgilenmişler; bir taraftan yakın devrin tarihiyle bir hesaplaşma içine girerken bir yandan da devrimlerle şekillenen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim başta olmak üzere çeşitli sorunlarına eğilmişlerdir.

1889-1974 yıllarında yaşamış olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişme dönemlerinde yazılarıyla; roman, öykü, tiyatro ve mensur şiirleriyle Cumhuriyet'in kültürel reformlarına kafa yoran bir aydındır. İyi bir Fransızca eğitimi aldığı için Batı'yı yakından takip eden Yakup Kadri (Karaosmanoğlu, 2000: 55) Doğu kültürüne de vakıftır. İlk dönemlerinde Batı'ya hayranlığıyla Fecr-i Ati topluluğuna katılarak "Sanat, sanat içindir" görüşünü benimseyen yazar, gerek Balkan gerekse Birinci Dünya Savaşlarının yarattığı buhran sonrasında "İnsan için sanat-hayat için sanat" felsefesinden uzaklaşmaya başlamıştır (Enginün, 1985; 477) Batı medeniyetinin işe yarayan yönlerini almayı, "Kendimizi işlemek ve kendimiz gibi olmak. Bizi yükseltecek yol budur." diyerek (Argunşah, 1989; 19) modern ve milli değerleri birleştirmeyi arzulayan Yakup Kadri, dönemin mevcut eğitim sorunlarını tespit ettikten sonra zaman zaman çözüm önerileri de sunmaya çalışmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Millî Mücadeleye fiilen katılması, bu dönemde yaşadığı ve şahit olduğu olayların etkileri, eserlerine de yansır. Ancak bu olaylar eserlerindeki sanatsal kaygıyı geri plana atmamıştır. Romanlarının çoğunda Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerini anlatan yazar, ilk hikâye kitabı olan *Bir Serencam* (1914) ile özellikle *Milli Savaş Hikâyeleri* (1947) ve *Hikâyeler* (1985) adlı eserlerinde Milli Mücadele ve sonrasında Ankara'sını ve ülkedeki siyasi çekişmeleri keskin bir bakış açısıyla gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla eserlerini sanatkârane üslubuyla kaleme alırken mizacını yansıtmaktan da kaçınmamıştır. Ancak bunun yanında eserleri hakkında yapılan eleştirilerde onun derinlemesine analizler yapmadığı, eğitim sorunları ve bunların çözümüne yönelik görüş ve önerilerini doyurucu şekilde dile getirmediğinin de belirtilmediğini söylemekte yarar vardır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, sadece roman, öykü ve oyunlarında değil anılarında da birçok meseleyi ele almıştır. Anıları, sadece kendi yaşam öyküsüyle ilgili değil dönemin tanıklığı açısından da oldukça önemlidir. Yakup Kadri'nin hatıra kitapları üç döneme ayrılır. Bunların birincisi çocukluğunu anlattığı eseri, ikincisi Osmanlı Türk toplumunun sosyal, siyasi ve kültürel olaylarını anlattığı II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı dönemi (1908-1919) anıları, üçüncüsü ise Milli Mücadele ve yeni cumhuriyetin kuruluşu sırasındaki anıları (1919-1923) şeklindedir (Kara, 2013: 237).

1969 yılında yayımladığı *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda; Türk edebiyatının önde gelen edebiyatçılarından Mehmet Rauf, Şahabettin Süleyman, Refik Halid Karay, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Süleyman Nazif, Abdülhak Şinasi Hisar, Abdülhak Hamid Tarhan, Tefvik Fikret ve Halide Edip Adivar'ı çeşitli yönleri ile yansıtır. Bu eserinde aynı zamanda o dönemin çeşitli fikri meseleleri ve edebi kuruluşları ile düşüncelerini de ifade ederken, kendi mizacından ve arkadaşları ile olan diyalogundan da bahsetmiştir (Akı, 2017: 44-47).

Milli Mücadele döneminde yapmış olduğu gözlemlerini kaleme aldığı diğer bir anı kitabı da 1958 de basılan *Vatan Yolunda* adlı eseridir. Kurtuluş Savaşı'na bazı yönleri ile ışık tutan bu eserde Yakup Kadri, 1918 ve 1921 yılları arasında halkın yaşamış olduğu acıları, sıkıntılarını dile getirmiş ve Mustafa Kemal'in yapmış olduğu kahramanlıkları gözler önüne sermiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk'ün ısrarıyla politikaya atılmış olan Yakup Kadri 1968 yılında basılan *Politikada 45 Yıl* adlı eseri ile 1923 ve 1968 yılları arasında yaşanan Türk siyasi tarihini çeşitli yönleri ile bizlere aktarır.

Yayınlamış olduğu *Kadro Dergisi*'nde yer alan yazılardan rahatsızlık duyulması sonucu diplomat olarak yurt dışına gönderilen Yakup Kadri 1934-1955 yılları arasındaki hayatını *Zoraki Diplomat* adlı anı kitabında dile getirmiştir. Bu görevi istemeyerek yerine getiren Yakup Kadri bu eseri ile dış ülkeler hakkındaki görüşlerini ve ülkemizin dışarıdan bakıldığında görünen durumunu kaleme almıştır.

Yakup Kadri'nin *Anamın Kitabı* Eseri

Yakup Kadri'nin çocukluğuna değinmesi itibarıyla çok özel bir anı kitabı olarak öne çıkan eser *Anamın Kitabı* adlı eseridir³. *Anamın Kitabı* yazarın kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak yayınlamış olduğu ilk anı kitabıdır. 1957'de basılan bu kitapta Yakup Kadri babası, annesi, ablası ve çocukluğuna ait anılarını aktarır. Eserde, Yakup Kadri'nin, mizacı, yetişme tarzı, aldığı eğitim ve kültüre dair bilgileri görmek mümkündür. "Romanlarımın bütün anahtarlarını verdiğim kitabım" (Karaosmanoğlu, 1993: 10) olarak

³ Bk. Hamza Aydoğdu, Yakup Kadri Karaosmanoğlunun Eserlerinde Eğitim Değerleri, Gazi Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011, 229 s.

değerlendirdiği *Anamın Kitabı*'nda yazar, bilinçaltı tekniğinden yararlanarak çocukluk anılarından bahsetmekte; insanın alın yazısının çocuklukta çizildiğini ve hangi yaşa girilirse girilsin, bilinçaltında daima çocukluk evresinin kaldığını savunmaktadır.

1889 Kahire doğumlu olan yazar, *Anamın Kitabı*'nda 1903 yılına kadarki anılarını anlatır. Bu bakımdan Yakup Kadri'nin on iki yaşına kadarki yaşamına tanık oluruz. Altı yaşına kadar ailesiyle Mısır'da yaşayan Yakup Kadri, babasının geçirmiş olduğu rahatsızlık nedeniyle 1895 yılında Karaosmanoğlu sülalesinin bulunduğu Manisa'ya yerleşir. Aile Kahire'de on yıl kalmıştır. İki yıl sonra Yakup Kadri sekiz yaşında iken Manisa'da halkın Anbarcı Mektebi dediği, resmî adı Fevziye Mekteb-i İptidaisi olan okulda eğitime başlar. Eğitimin ilk senesinde babası ölür. Babanın ölümü üzerine ilk zamanlarda aile olarak zorluk görmesine rağmen annesinin mücevherlerini satması ve şaşaalı bir sülaleden gelmeleri nedeniyle ailenin pek fakirlik çekmediği anlaşılır. Yakup Kadri, 1903 yılına kadar bu okulda eğitim görür. Aynı yıl eğitimine İzmir İdadisi'ne başlar. 1906 yılında Mısır'da İskenderiye'de bulunan Yakup Kadri, 1908'de İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'a girer. Ancak yazar, *Anamın Kitabı*'nda daha çok Manisa yıllarını ve on iki yaşına kadarki anılarını anlatır. Çocukluğunda uslu, çekingen ve utangaç olduğunu anlatan yazar, babasının ölümünden sonra ise yaramaz birine dönüştüğünü söyler (Karaosmanoğlu, 1993: 25). Genel anlamda *Anamın Kitabı*'nda yazarın en çok üzerinde durduğu konular ise Manisa'daki ev yaşamı, anne ve babasıyla ilişkisi, akrabalık ilişkileri, gezmeleri ve eğitim hayatıdır.

Anamın Kitabı'nda dikkat çeken hususlardan biri Yakup Kadri'nin babası Abdulkadir Bey'le olan kötü ilişkisidir. Çocukluğunda babasının dış görünüşü, konuşması, kıyafeti, huyu gibi birçok konuda babasından hoşlanmadığını vurgular. Hatta kitabın ilk bölümünün adı "Babamla Aram Hoş Değildi" şeklindedir (Karaosmanoğlu, 1993: 11). Babasının taşralılığı ve yakışıklı olmaması nedeniyle onu kendisi ile annesine yakıştırmadığı belirtilir (Kara, 2013; 240). Babasıyla sürekli kendisini mukayese eder ve kendisini babasının zıttı olarak görerek onda olmayan özelliklerle kendini hayal eder: "Ben, büyüyünce uzun boylu, ince endamlı, kaytan bıyıklı bir delikanlı olmak ve hep öyle kalmak emelindeydim" der (Karaosmanoğlu, 1993: 12). Annesini ise çok zarif bir hanımefendi olarak tanıtır. Ona çok bağlıdır. Çocukluk anılarının anlatıldığı kitabına anamın kitabı demesi de bu bağlılığı açıklar.

Eserde yazarın kendi çocukluk dönemi anılarının yanında Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine ait okul/eğitim yaşantısı da ele alınmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma alan yazın taraması ile elde edilen Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Anamın Kitabı* eserinin incelenmesi, kitapta yer alan anıların analiz edilerek, yazarın eğitim ile ilgili görüşlerinin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Eserin analizinde tüm veriler; okulda eğitim, evde eğitim ve toplumda-yaşamda eğitim olmak üzere üç ana kategoride ele alınmıştır. Betimsel bir analiz yapılarak değerlendirme ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Anamın Kitabı ve Eski Eğitim Anlayışı

Anamın Kitabı eserinde Yakup Kadri'nin değindiği birçok konunun başında eğitim konusu yer almaktadır. Okulda, evde ve toplumsal yaşamdaki eğitim anlayışlarının ve yöntemlerinin görüldüğü kitapta Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim anlayışının sertliği ve yanlışlıkları göze çarpmaktadır. Çalışmada Yakup Kadri'nin anıları bağlamında eski eğitim anlayışı konusu üç ana başlık etrafında incelenerek okulda eğitim, evde eğitim ve toplumsal yaşamda eğitim çerçevesinde değerlendirilecektir.

Okulda Eğitim

Yakup Kadri, anılardan anladığımız kadarıyla altı ile yedi yaşlarında okul eğitimine başlanmaktadır. Yazarın en çok üzerinde durduğu okul olan Fevziye Mekteb-i İptidaisi öğlene kadar açıktır. Sabah herkes uyurken okula gittiğini belirten yazar, öğlen olduğu zaman eve geldiğini belirtir. (Karaosmanoğlu, 1993: 118). Karma eğitimin olmadığı okulda erkekler ayrı kızlar ayrı şekilde eğitim görmektedir. Normal eğitim ve din eğitimin aynı anda verildiği sınıflarda "Amme Cüzü" ile eğitime başlanmaktadır (Karaosmanoğlu, 1993: 22) Yine kısa teneffüsler, yazın tatil oluşu, kapıcı gibi okul görevlilerinin bulunuşu, okulda yemekhane olması, öğrencilerin başına fes takması gibi diğer birkaç unsur da dönemin okul ortamını gösteren unsurlardandır (Karaosmanoğlu, 1993: 24).

Okullardaki Eğitim Anlayışı

Anamın Kitabı'nda okulda verilen normal eğitim ile dini eğitim anlayışı yazarın hatıraları bağlamında anlatılır. Yazar için eğitim genel manada olumsuz imgelerle doludur. Yazarın bilinçaltında çocuklukta aldığı eğitim, evde baba tokadı, okulda hoca sopası, sokakta ise öğrenciler arasındaki yumruklaşmalardan oluşmaktadır (Karaosmanoğlu, 1993: 82). Yazar için eğitimin her kademesi sertlik, kötü imajlar ve kötü kokulardan oluşmaktadır. Özellikle okuldaki hocalar pek iyi hatırlanmaz. Hocaların tasvirleri sopa, sakal ve cübbe gibi unsurlar ile nitelendirilir. Sınıf hocası Mustafa Efendi'nin daima çatık ve kızgın suratı, okul müdürü Hüseyin Efendi'nin şimşir sopası onu sürekli rahatsız eden unsurlardır. (Karaosmanoğlu, 1993: 127-130). Bu hocalardan aldığı eğitimi azap olarak gören yazar, hocaları yer yer zebani olarak da gösterir (Karaosmanoğlu, 1993: 116). Falaka ve dayakla anlatılan, birer

koru imgesi şeklinde izah edilen hocalar, yazarın döneme bakışını da şekillendirmiştir. Bu unsurlar Cumhuriyet döneminde bazı romancıların yazdığı olumsuz imam ve hoca tiplerini çağrıştırmaktadır. Yakup Kadri'nin çocukluğunda yer edinmiş olan ve bilinçaltında kötü imajlarla hatırlanan bu hoca tipi, onun Osmanlı eğitim sitemine karşı olan eleştirel tavrını vermektedir.

Yazarın, hocaların ve okulların koşullarından dolayı dile getirdiği üzere okul hayatı oldukça verimsiz geçmiştir (Karaosmanoğlu, 1993: 22-23). Bütün bunlar Yakup Kadri'yi eğitim kavramı üzerinde düşünmeye zorlamaktadır. Böylece o, çok iyi bir eğitim kurumunda yetişmenin bireye ne kazandırdığını, eğitilmiş olmak ve olmamanın insan hayatındaki etkisini ve eğitmenin davranışlarını sorgular.

Yakup Kadri'nin *Anamın Kitabı* adlı hatıralarını takip edildiğinde yazarın çok güçlü gözlemleriyle eski eğitim anlayışı ve dönemin panoramasını canlı bir şekilde aktardığına şahit olunur. Bunlar içinde en önemli olan husus, yeni eğitim tarzının uygulanmaya başladığı dönemin öğrencilerinde eski ve yeni tarz arasında yaşadıkları bocalamadır. Yakup Kadri bunu şu sözleriyle aktarır:

... Çaybaşı İlkokulu'na girdikten ve ders saatlerinde Mıstafendi Hoca'nın rahlesi önünde diz çöküp kafa sallayan, paydos saatlerinde mektep avlusunu çekirge istilasına uğramış bir tarlaya çeviren haşarı çağdaşlarımın arasına katıldıktan beri değil midir ki farkına varmaksızın her gün biraz daha eğriliyor, bükülüyor, her gün biraz daha iki parçaya bölünüyordum? (Karaosmanoğlu, 1993: 80).

Bu dönem savaştan yeni çıkmış bir toplumda kuşkusuz fakr-u zarureti barındırmaktadır. Dolayısıyla bu dönemin eğitimi de problemler içermektedir. Eğitim ortamı, dönemin zorluklarından paydasını almıştır.

Çocuklar, yokluk içerisinde büyüdüğü için çoğunlukla çarıkız ve pantolonsuzdur. Ezberci bir okuma becerisi kazandırmanın ısrarı da yazar tarafından eleştirel bir dille ifade edilmektedir. Ayrıca bazı öğrencilere ayrıcalıklı davranıldığı belirtilmesi de eğitimdeki eşitlik ilkesine uygun düşmemektedir. Yakup Kadri'nin anlattığına göre Mutasarrıf Paşa'nın torunu Refik'le sınıfın yegâne kunduralı ve pantolonlu iki öğrencisi oldukları için, yerde diz çökerken çektikleri zorluklar, hele diz kapaklarının sık sık aşınıp delinmeleri, annesinin de araya girmesiyle yüksek sınıflardan indirilen sıralara oturtulmalarıyla giderilir (Karaosmanoğlu, 1993: 129)

Eğitim ve Şiddet

Öğrencilere Şiddet: Dayak-Falaka

Eğitim sistemindeki aksaklıkların başında falakaya yatırılmak ve dayak gelmektedir. Öğrenciler bu nedenle okul hayatından soğurlar. Öğretmen merkezli bu eğitimde tek bir yanlışlık dahi affedilmemekte; öğrenciler, sopalardan azizliğine ve hocanın merhametsizliğine maruz kalmaktadırlar:

Hoca efendi sürekli şekerlemeleri esnasında -nasıl oluyor bilmiyorduk- yaptığımız en hafif bir tecvit yanlışının yahut da birbirimizi güldürmek için bazı Arapça ibareleri en mükemmel tecvit makamıyla cinaslı Türkçe sözlere çevirişimizin derhal farkına varıyor ve yanı başından hiç eksik etmediği uzun değneğini kafamıza indirmekte gecikmiyordu. Hatta bir defasında -yerimiz ayrılmazdan evvel- Mutasarrıf Paşa'nın torununu oldukça laubali bir tarzda rahlenin arkasına yaslanarak elinde bir mızrap gibi dolaştırıp sazanelik taklidi yaparken görmüştü ve tütsü dumanlarını yararak zavallı çocuğun üzerine öyle bir hisimla atılmıştı ki, biz, ondan meydanda bir tutam kemikten başka bir şey kalmayacak sanmıştık. (Karaosmanoğlu, 1993: 136-137).

Günümüzde eğitim-psikologları tarafından da belirtildiği gibi dayak, oldukça yanlış bir eğitim tarzı olarak nitelendirilmektedir. Eski eğitim algısında dayağın ya da o günün tabiriyle falakanın etkileri edebi eserlere konu edinmiş ve dönemin eleştirilen disiplin anlayışının başında gelmiştir. Otoriteyi sağlayan öğretmen; elindeki sopayla yalnızca hatalı gördüğü çocuğu cezalandırılmasını sağlamamış; aynı zamanda sınıfın en güçlü, en kuvvetli öğrencilerini de korku unsuru olarak tanımlamayı başarmıştır. Falaka adı verilen ceza sistemi uygulama aşamalarıyla birlikte eleştirel bir anlatımla sunulmaya devam eder:

Bunun manası bizim tatlı Manisa ağzında 'Falakaya yatır' demeğe gelir. Hoca bu nidayı salar salmaz sınıfın en büyüklerinden veya en güçlü kuvvetlilerinden birkaçı, hemen, ceza görecektir çocuğun başına üşüşür; onu hocanın önüne sürükleyip yere serer; ikisi kollarından tutup diğer ikisi bacaklarını havaya kaldırarak falaka denilen işkence aletinin ayak bileklerini sımsıkı kavramasına yardım ederdi. (Karaosmanoğlu, 1993: 128)

Çocuklar bu korku içinde okuldan kaçmanın fırsatlarını kollarlar. Yakup Kadri, öğrencilerin okuldan kaytarmak için uydurdukları yalanları ve bahaneleri de aktarır:

Birinci usulün tatbikinde hocaya, "Ben hastayım" demeye bile lüzum kalmazdı. O, hemen kendiliğinden bize izin verirdi: "Haydi oğlum, eve git. Sana bir sinameki çayı içirsinler" derdi. Öbüründe ise hastalık alameti bu kadar belli olmadığından mutlaka bir muayeneden geçmemiz lazım gelirdi. Bu muayeneyi yapan da mahut şimşir sopanın sahibi baş hocaydı. Yanına ürke ürke girerdik: "Hoca efendi başım çok ağrıyor" derdik ve hoca efendi, gözlük camlarının üstünden bizi bir iyi süzdükten sonra yanına çağırırdı. Elini alnımızın üstüne koyardı ve birdenbire bir hanım nine gibi müşfikleşerek: "Cayır cayır yanıyorsun ateşin var evladım!" der bazen da bizi kendi eliyle sarıp sarmalayıp eve gönderirdi. Hâlbuki biz mektebin köşesini ağır ağır nazlı nazlı dönüp de gözden kaybolduk mu tabana kuvvet soluğu ya Çaybaşı'nda, ya istasyon boyunda alırdık. Mektebin paydos saatine kadar, Manisa kazan biz kepçe dolaşp dururduk. (Karaosmanoğlu, 1993: 138-139).

Öğrenciler Arası Şiddet

Yakup Kadri'nin çocukluğunda eleştiriyile anlattığı okul ve çevresindeki ortam da dikkat çekicidir. Eserde okulda öğrenciler arasında yaşanan şiddet örnekleri verilmekte ve bunun nedeni tamamen disiplinsizlik ve denetimsizlikle ortaya konmaktadır. Ne eğitim yoluyla öğrencilere içsel denetim-disiplin verilebilmekte ne de dışsal disiplin yoluyla kısa dönemli de olsa disiplin ortamı sağlanabilmektedir. Okul yönetiminin ve öğretmenlerin katı görünüşleri dahi disiplini sağlayamamaktadır:

Lakin bu kavgaların ateşi, çok defa kendiliğinden tavsar görünmekle beraber, bazı günler akşam paydosunda, arka sokaklarda yeni baştan alevleniyor ve o vakit iş silahlı bir çatışmaya dayanarak adeta bir zabita vakası şekline giriyordu. Zira küçük dövüşkenler kucaklarının arasında saklı duran türlü türlü yaralama aletlerini kullanmak fırsatına ancak mekteple ev arasındaki bu kısa azatlık devrinde kavuşabilirlerdi. Onun içindir ki, tabur dağılıp köşeler dönülür dönülmez, hiç vakit kaybetmeden Cüz keseleri hemen koyunlara takılır; tahta saplı çakılar, ucu sivri demir parçaları, kenarları yontula yontula bıçak sırtı gibi keskinleşmiş bileyi taşları hep birden meydana çıkarılır ve tuzlu biberli bir döğüşmeyi müteakip bazen iki kişi, bazen iki saf arasında kıyasıya bir boğuşmadır başlardı. (Karaosmanoğlu, 1993: 90).

Sokak kavgaları, çocuklar arasında yalnızca bir güç gösterisi değil aynı zamanda onların sonraki yıllara aktarılabilecek kişilik biçimini de belirlemektedir. Kavgadaki mağlubiyet yalnızca bedeni bir incinmeyle sonuçlanmaz. Her yenilgi beraberinde şahsi bir yıkımı da getirmektedir:

Burada, artık ne bevabın pençesi, ne hocanın sopası, ne de ana babanın tokadı, yumruğu vardır ve arka sokaklar, o sular da dağ başları gibi tenhadır. Tek tük geçen olsa bile çocuk işine karışmayı erlik şanına yedirmez, ya başını çevirmeden yürür gider yahut da ara sıra kalfamla benim yaptığımız gibi bu kavgalara uzaktan seyirci kalırdı. Böyle durumlarda ise, bizim Çaybaşı kızanlarının savaş şevki büsbütün artardı. Neden mi diyeceksiniz? Çünkü, o zaman kavga hakem önünde bir maç halini alırdı. Yenilenin yalnız vücudu zedelenip berelenmekle kalmaz, şerefi, haysiyeti de yarananırdı. Yenen ise bir nevi kahramanlık mertebesine erecek bütün arkadaşlarının saygı ve itibarını kazanırdı" (Karaosmanoğlu, 1993: 90-91).

Okulların Fiziki Koşulları

Anamın Kitabı eserinde okulların fiziki koşulları da dikkat çeker. Bunlardan başında sınıfların yetersizliği ve kalabalık oluşu gelir. Günümüzdeki gibi masa sandalye sistemi henüz yoktur, bu nedenle çocuklar dizlerinin üstünde sıkışık bir halde oturmaktadırlar. Bunu bizzat yazarın kendisi hocasıyla diyalogu çevresinde şöyle anlatır:

Yerleştin mi gayrı yerine?" diye sesleninceye kadar bu tedirginliğim devam ederdi. Hele, bu kinayeli soru aynı sıradaki çocuklar gülüşmeye ve beni sağdan soldan dürtüştürmeye başlar başlamaz can havliyle büsbütün kendime gelip, iki diz üstü doğrularak Amme Cüzümü açar, kafamı sallaya sallaya okumağa koyulurdum. (Karaosmanoğlu, 1993: 23).

Diğer bir sorun da sınıfların soğuk oluşlarıdır. Yakup Kadri'nin anlattığına göre sınıfı ısıtan mangal, hocanın yanına alınmakta, çocuklar üşümeye terk edilmektedir:

İki yıldır ben hala aynı sınıfta pinekleyip duruyordum. Yalnız pinekleyip dursam neyse. Zaten Mustafendi hocamızın da bundan başka yaptığı bir şey yoktu. Yalnız şu farkla ki, o ikide bir günlükle tütsülediği saç mangalının başında bir kalın şilteye rahatça bağdaş kurup tatlı tatlı uyuklarken biz kuru tahtalar üstünde diz çökerek ve kâh soğuktan, kah korkudan tirtir titreyerek avaz avaz Kur'an okur dururduk. Soğuktan; çünkü Hocaefendi'nin mangalındaki ateş ancak kendi dar çevresini ısıtabiliyordu. (Karaosmanoğlu, 1993: 127)

Eğitimde diğer bir sorun ev ve okul arasındaki uzaklık, yoksulluk ve çocukların gelişim özelliklerine aykırı bir şekilde çok erken saatlerde uyandırılmaları ve kahvaltı yapmadan okulda olmalarıdır. Bu durum da doğal olarak çocukların anlama kapasitelerini etkilemekte, dikkatlerini dağıtmakta ve verimliliklerini düşürmektedir:

Şimdi ise ben neydim? Altı aşınmış bir çift kundurası, yenleri kısalmış bir tek ceket ve dizleri çıkmış pantolonuyla fıkara bir mektep çocuğuydum. Ne oynucağım, ne de oyuna sarf edecek vaktim vardı. Beni sabah karanlığında uyandırıyorlar; bir teneke musluk başında yüzümü yıkayıp dürte kaka giydirdikten ve bir elime sefer tasımı, öbür elime 'Amme Cüzümü' tutuşturduktan sonra, hemen sokak kapısından dışarı bırakıyorlardı. Bu uyku sersemi kalkışlar, bu acele çıkıp gidişler arasında çok defa kahvaltı tayınım olan bir dilim kuru ekmele bir topak tulum peynirini bile tıknmaya imkân bulamıyordum. Şaşkın şaşkın yola düşüyordum. (Karaosmanoğlu, 1993: 28).

Yakup Kadri'nin gittiği Feyziye Mektebi, yaşadıkları evden birkaç mahalle ötede, Çaybaşı denilen bir semttedir. Oraya varmak için birbirinden dolambaçlı, birbirinden dar iki üç sokağa daha dalıp çıkması ve yazın bir çöl gibi kurak, kışın bir bataklık gibi ıslak bir meydanlığın tozları veya çamurları içinden yürümesi lazım gelmektedir. Ancak bu tatsız yolculuk okula vardığında sona ermez. Bu kez de kendisini okuldan soğutan başka bir engelle karşılaşır. O da okulun doksanlık kapıcısıdır. Bu doksanlık 'bunak' eğer Yakup'u tanırsa yanağını okşayacak ancak tanımadığında da sebepsiz yere kulağını "büke büke bir ciğer parçasına çevirecektir" (Karaosmanoğlu, 1993: 22).

Dönemin okullarındaki diğer bir eksiklik hijyen koşullarıdır. Yazarı mektepten yıldırın unsurlardan biri okulun kirliliğidir. Sınıf ortamını "pis ve mundar" olarak niteleyen yazar, her sabah gazdan boğulur bir hisse kapıldığını söyler. Bu nedenle okulun ağır kokusu yüzünden annesinin kendisine hazırladığı yemeği bile yiyememektedir (Karaosmanoğlu, 1993: 22-24). Okulun fiziki koşulları anlaşıldığı kadarıyla oldukça kötüdür. Okulun yanı sıra öğrenciler de çok kirlidir. Yazar, "doğdukları günden beri vücutları sabun ve su görmemiş çocuklar" olarak anlattığı sınıf ortamı yazarın sürekli başını döndürmektedir (Karaosmanoğlu, 1993: 23) Yakup Kadri, daha okulun kapısında herkesi karşılayan kapıcının üzerine sinen umumi abdesthanenin kokusu ve onun "her vakit ıslak duran ellerinde tiksindirici bir yapışkanlık"la (Karaosmanoğlu, 1993: 23) yüzünün herhangi bir noktasına dokunmasıyla çileden çıkar ve bundan duyduğu tiksintiyle doğal olarak derslere adapte olmakta da sıkıntı çeker. Bazı öğretmenlerde de görülen bu özensizlikten başka asıl okul ortamının kirliliği bütünüyle rahatsız edicidir:

Zaten, ilk zamanlar, bu mektepte beni en çok yıldırın şey ne bizim sınıfın hocası Hafız Mıstafendi'nin daima çatık ve kızgın suratı, ne de müdürümüz Ambarcı Hüseyin Efendi'nin şimşir sopasıydı. Ben buranın yalnız pisliğinden, mundarlığından mustarıptım. Her sabah, -belki doğdukları günden beri vücutları sabun ve su yüzü görmemiş- üstleri başları pejmürde ayakları çıplak bir alay çocukla tıklım tıklım dolu sınıftan içeri girince bir boğucu gazla tıkanır gibi kendimi yere düşmekten güc tutar ve sendeliye sendeliye sırama geçip oturduktan sonra da uzun bir müddet gönül bulantılarımı bastırmak, baş dönmelerimin önünü almak gayretiyle kıvrım kıvrım kıvranırdım. (Karaosmanoğlu, 1993: 23).

Yemekhanede de durum farklı değildir; söz konusu şikâyetin merkezinde yine temizlik kurallarına uyulmayışı vardır. Ayrıca burada da masa ve sıra olmadığı için çocuklar yere bağdaş kurarak yemek yemeye çalışmaktadır:

Lakin öğle paydosu gelip de mektep binasının bodrum katındaki yemekhaneye indiğim zaman gönül bulantılarım yeniden tepirdi. Bir geniş ahır andıran bu yerde, çok defa, gübre kokusuna rahmet okutur, mahiyeti şüpheli bir acayıp taaffün [pis koku] vardı. O kadar inatçı ve sinsi bir taaffün ki, sefertasının sımsıkı kapalı madeni: kaplarından içeri sızarak kuru köftelerimi söğüş etlerimi veya zeytinyağlı dolmalarımı birer kurumuş fare leşine çevirirdi. O vakit, ben, bütün açlığım rağmen bunların hiç birine el süremez, melul melul önüme bakar kalır, bazen da gözyaşlarımı tutamamaya sessiz sessiz ağlardım. (Karaosmanoğlu, 1993: 24).

Evde Eğitim

Yazarın çocukluğuna dair anılarında eski eğitim modelinde evdeki eğitime de vurgu yapar. Ancak Yakup Kadri anılarında anlattığı kadarıyla mürebbiyelerden değil, babası, annesi ve ninesinden eğitim almıştır. Ablasıyla birlikte büyüdüğünden birlikte eğitim aldıklarından bahsedilmektedir.

Yazarın aklına ve hayatına yer edinmiş olan konu ise annesinin kendisine okuduğu roman ve hikâyelerdir. Uzun kış gecelerinde ailede birlikte okumak adabının olduğunu belirten yazar, annesinin bir kış boyunca okuduğu Xavier de Montepin'e ait *Ekmekçi Kadın* romanını ve bir sonraki kış okunan Alexandre Dumas'ın *Monte Cristo Kontu* adlı romanını hiç unutmamıştır. *Ekmekçi Kadın* romanı için "Beni yalnız kalbimin köklerinden kavrayan bir acıklı hikâyeye değildi. Onda bütün varlığım sanki sonsuz bir hayal dünyasına kapılıp gittiğini" vurgular (Karaosmanoğlu, 1993: 133). Bu roman ile hayatın kıyıları artık ona görünmez olmuş ve sonsuz bir hayal âlemi açılmıştır. Onu asıl etkileyen ise *Monte Cristo Kontu* romanıdır. Okuldan döndükten hemen sonra romanı eline alıp heceleye heceleye okuduğunu hatırlar. Bu romanla beraber hayatının kahramanları değişmiş, zihninde yeni bir dünyaya açılmıştır. Yakup Kadri bu romanla birlikte artık çocukluğunda imrendiği kişiler olan Mevlevî şeyhi ile Erkan-ı Harp zabiti

dışında yeni bir kahraman kazandığını söyler (Karaosmanoğlu, 1993: 133). Romanının hayat telakkisine ve dünya görüşüne sınırsız genişlik kazandırmasının yanında kelimelerin büyüüne kapıldığını da vurgular (Karaosmanoğlu, 1993: 133).

Evde romanların okunması, okuma ve anlama dersi için yapılan pratik içindir. Yakup Kadri okulda özellikle Arapça ibarelerin okuma konusunda başarısız olduğunu (Karaosmanoğlu, 1993: 127) belirttikten sonra annesi ile beraber heceleyerek okumaları nedeniyle bu romanlar sayesinde kıraat dersini öğrenmiş ve okumayı hızlandırmıştır. (Karaosmanoğlu, 1993: 133). Dolayısıyla annesi tarafından yapılan okumaların hem uzun kış gecelerinin güzel geçirilmesi hem de çocukların okuma sürecinin rahat atlatılması için yapıldığı anlaşılmaktadır.

Genellikle babasından olumsuz bahseden Yakup Kadri onun da kendisine evde eğitim vermeye çalıştığını belirtir. Ancak Yakup Kadri henüz sekiz yaşında iken ve dolayısıyla eğitim hayatının başında iken babasını kaybetmesi nedeniyle babasından yeterli bir eğitim alamamıştır. Yazar babasından daha çok Kur'an surelerinin ezberlenmesi ve Kur'an'ın okunması ile ilgili dini eğitim almıştır. Ancak okuldaki hocalar gibi babası da şiddetli bir hışımla ders verdiğinden derslerin Yakup Kadri'ye faydası olmamıştır:

Hele günün birinde bana namaz seccadesinin bir köşesinde diz çöktürüp mektepteki değnekli hocalarıma taş çıkartacak bir şiddet ve hiddetle birtakım sureler ezberletmeye kalkışınca ondan adeta ürkmeye ve kaçacak yer aramaya başlamıştım. Ben ki ilkokulun öğrenci rahlelerinde bir yıldan beri diz ve dirsek çürütmekte bulunduğum halde henüz elifbe'nin "sağdan", "soldan", "ortadan" tabir edilen harflerini bile seçip okuyamıyordum, nasıl olur da bu kadar zor bir dersin üstesinden gelebilirdim? (Karaosmanoğlu, 1993: 59).

Yakup Kadri sadece eli sopalı hocalarından dışında, kendisini zorlayan babasından da köşe bucak kaçmaktadır:

Ya şimdi babam yeniden bana hocalık etmek merakına düşerse halim nice olacaktı? Bu korkuyla ondan köşe bucak kaçmaya başlamıştım. Akşamları mektepten dönünce kimseye görünmeden bir hırsız kedi gibi mutfağa sokuluyor ve Siyahi bacımın himayesine sığınıyordum. (Karaosmanoğlu, 1993: 59).

Kur'an ve Arapça öğrenimin yanında babası keramet ve mucize kıssaları da anlatır Yazar, babasının keyifli dönemlerinde ondan hikâyeler öğrenerek büyüdüklerini anlatmaktadır. Bu hikâyelerin içeriğini büyüünce okuduğu Kısas-ı Enbiyalarla bağdaştırmaktadır. Bir taraftan pek çok tekkenin varlığı, dervişlerin aileye yakınlığı; bir taraftan da dini içerikli hikâyelerle büyüyen bir Yakup Kadri'yle karşılaşırız:

Babam, biraz keyfi yerinde olduğu günler, ikinci namazıyla akşam namazı arasında, beni ve kız kardeşimi yanına çağırıp birtakım mucize ve keramet kıssaları anlatmayı da severdi. O yaşımızda bize herhangi bir masaldan farklı görünmeyen bu hikâyelerin bazılarıyla çok zaman sonra okuduğum "Kısas-ı Enbiya" arasında şöyle böyle bir münasebet bulmuştum ama diğer birçoğunu halk dilinde dolaşan hurafelerden hala ayırt edemiyorum. Hele bunlardan bir tanesi vardı ki, babamın, kendi çocukluğuna ait bir vaka olarak anlatmasına rağmen, bana o yaşımızda bile pek uydurma bir hikâye gibi görünmüştü. (Karaosmanoğlu, 1993: 58).

Yakup Kadri, babasının kendilerine mucize ve keramet kıssaları olarak anlattığı şeyleri gülünç ve çocukça masallar olarak değerlendirir. Ancak bununla beraber babasının bunlara inanacak kadar "basit kafalı, kara cahil bir adam olduğuna" ihtimal vermez. Çünkü ondan kendilerine miras olarak kalan ve babasının muhtemelen hepsini okuduğunu düşündüğü sandıklar dolusu bir kütüphane kalmıştır. İçinde Ziya Paşa'nın, Namık Kemal'in, Muallim Naci'nin, Ebüzziya'nın eserleri vardır. Ayrıca Fransızcadan cinai ve hissi roman tercümelemleri, devrin seçkin edebî yayınlarının bu kütüphanede olduğunu belirtir. Ahmet Mithat'ın çıkardığı *Kırk Ambar* dergisinden de cilt cilt olduğunu belirten yazar, süreli yayınların da takip edildiğini bu şekilde anlatmış olur (Karaosmanoğlu, 1993: 56). Yazar okuma-yazmaya erdiği vakitlerde bu kütüphaneden çok faydalandığını vurgular.

Yazarın evde eğitimi konusunda önemli bir figür de çocukluğunun en derin ve en ihtiraslı sevgisini kendisinden aldığını söylediği üvey ninesi olan Âfet Nine'dir (Karaosmanoğlu, 1993: 37). Seneden birkaç defa görüştüğü ninesinden halk hikâyeleri, masallar ve efsaneler dinlemiş ve öğrenmiştir. Bu eğitimin de genellikle çocukların terbiye ve davranış kalıplarını öğrenmesi için evde yapılan bir eğitim modeli olduğu bilinmektedir.

Toplumsal Yaşamda Eğitim Mevlevi Dergâhı ve Tekkeler

Yazarın çocukluğu Cumhuriyet öncesi dönemde geçtiğinden o devirde yaygın olan tekke ve dergâhlar da eserlerinde sıklıkla yer almaktadır. *Anamın Kitabı* adlı eserde tekke ve dergâhlar hem dini eğitim hem de dini sohbet maksadıyla halk kesimlerinde gidilen yerler olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde varlığını sürdüren tekke ve dergâhların halk üzerinde etkili olduğu hatta Yakup Kadri'nin de çocukluk kahramanları olarak şeyhlerin önem kazandığı görülmektedir (Karaosmanoğlu, 1993: 133).

Yakup Kadri'nin Mevleviliğe karşı hayranlığının öyküsünü *Anamın Kitabı*'ndan öğreniriz. Bir kurmay okulunda komşusu Osman'ın üniformasına duyduğu beğeniyle okumak isteyen Yakup Kadri, Mevlevi dergâhına Postnişin Abdülhalim Çelebi ve dervişlerine duyduğu hayranlıkla gitmek ister. Henüz çocuk yaştaki yazar; bir sema ayinini de izleyince adeta hayatı diğer çocuklardan farklı bir yöne kayar. Artık o, diğer çocuklar gibi oyuncaklarla oynamayacaktır:

Ve bunun üzerine, benim yüreğimi bir 'Mevlana dergâhında derviş olmak' sevdasıdır sarmıştı. Bu sevda ile en az birkaç yıl yanıp tutuşacaktım. Hele cumalardan bir cuma, beni ilk defa olarak "Sema' Ayini"ne götürdükleri zaman aklım büsbütün yerinden oynamış, evimizin taban tahtaları üstünde, saatlerce, yalınayak fırıl fırıl dönmeye başlamıştım. Artık Manisa'ya geldiğimizden beri merak sardığım oyunlarla oyuncakların hepsi gözümden düşmüştü. Ne uçurtma uçuruyor, ne topaç çeviriyor, ne bilye tokuşturuyor, ne kaydırak kaydırıyor, ne de sokak kapısının kol demirinde cambazlık ediyordum (Karaosmanoğlu, 1993: 42-43).

Yazarın Mevlevi dergâhına ilgisinde, yalnızca görüp büyülediği dervişlerin ve sema ayinin etkisi yoktur. Dergâhın şeyhi ve Yakup Kadri'nin aileleri arasındaki dostluk bağı ve hocalarının da etkisi söz konusudur. O, dergâhla ilgili tanıdığı hemen herkesin sevgi ve şefkatini görmüştür. Bu dergâhla birlikte yazar, okul müdürü ve bazı öğretmenlerinin aynı zamanda birer Mevlevi oluşlarına da tanıklık etmiştir. Ramazan günlerinde burada nöbetleşe vaaz eden her iki vaiz de hocasıdır. Bunlardan biri bizzat Feyziye mektebinin müdürüdür. Bu tanışıklık yazarı buraya daha çok bağladığı gibi semazenlerin raks edişleri, bir kelebek gibi transa geçişleri, nahif adımlarıyla sonsuzluğa uzanırçasına dönüşleri Yakup Kadri'de büyük bir hayranlık uyandırmaktadır:

Çelebi Efendi'nin sema başlamadan evvel postundan kalkarak yavaş yavaş, nazlı nazlı semahenin ortasına doğru yürüyüşü; bu esnada bir halka teşkil edip oturan dervişlerin hep birden selama duruşları; sonra birbirlerine boyun kırarak meydanı çepeçevre dolaşip dolanmaları ve Çelebi orta yerde söylediği güzel sözleri bitirip de tekrar makamına döndüğü vakit, yine hep birden, kollarını havaya kaldırarak dönmeye başlayışları bana insan kudretinin üstünde birtakım hareketler gibi geliyordu. Hele bu, hareketlerde her dervişin kendine mahsus bir tavır ve eda takınışını; kiminin boynunu yana büküp başını koluna dayayışını; kiminin yüzünü tavana doğru çevirip havaya bakışını; birinin ellerini dua eder gibi yukarılara açışını; öbürünün, dalından koparmak üzere olan birer lale gibi aşağıya sarkışını, hala şimdi bile herhangi bir 'Mistik Balet' artistinin başaramayacağı yüksek bir sanat işi telakki etmekteyim. (Karaosmanoğlu, 1993: 43).

Sema başladığı andan itibaren o, bambaşka bir dünyaya dalmakta ve kendisini müziğin ritmine bırakmaktadır. Dervişlerin insan-ı kâmil olma yolunda büründükleri renklerle Karaosmanoğlu'nu adeta büyülemektedir. O artık deruni bir ahengin büyüünde kaybolmaya başlar:

Bu neyler, bu tamburlar, bu kudümler çalmaya başlayınca sanki gözlerimin üstünden bir perde kalkar, sanki beş duyguma beş duygu daha katılır ve bu âlemler benim aramda büsbütün başka bir anlaşma hâsıl olurdu Hayran hayran seyretmekte bulunduğum pembe, beyaz, mor ve yeşil tennureli dervişler ki bana kâh esrarlı bir bahçenin canlanmış, insan şekline girmiş kocaman, salkım salkım çiçekleri; kâh yerlerde serilip dalgalanan bir gökkuşağı gibi gözüküyordu ve böyle gözükükleri için de benden erişilmeyecek kadar uzaktaydılar. İşte, matripten gelen sesler beni, bir rüzgar gibi alıp bunların arasına atar, beni bunlarla haşır neşir ederdi. Neden böyle elvan elvan giyinmişler, neden böyle dönüp dururlar? Bu, kollarını havaya kaldırışları, bu yukarılara doğru bakışları nedendir? O vakit anlar gibi olurdum ve o vakit postunun önünde durup kimseye belli etmeden etrafı süzen Çelebi Efendi'nin gözlerinden sanki bir ışık tas bana kadar erişip içerime tatlı bir aydınlık serperdi. Kaç defa, ben, bu ışığın içerime vurmasıyla deruni dünyamın henüz işlenmemiş topraklarında mucizeli bir yeşerme ve filizlenmenin baş gösterdiğini hissetmişimdir. (Karaosmanoğlu, 1993: 44).

Yakup Kadri'nin çocukluk hatıralarında Mevlevi dergâhında öğrendiklerinin önemli bir yeri vardır. Burada gördükleri onun gelecekte de bazı eserlerine konu olacaktır. Ancak Mevlevilikteki bu hayranlığı yanında bazı tekkelerdeki zikir ayinlerini de eleştirir. Bunlardan biri Rukai tekkesidir. Bu tekke de davranış biçimleri, Mevlevi semalarından çok farklıdır. Mevlevi ayinlerindeki "o tatlılık, o nazlılık, o ahenk ve erkân" yerine burada "haşinlik ve sertlik göze çarpar (Karaosmanoğlu, 1993: 120) . Bu da çocuk yaştaki Yakup'u ürkütür:

Lakin o testere sesleri birtakım korkunç ulumalarla karışmağa ve zikirciler arasından bazıları tımarhanede gördüğüm delilerin atlayış ve hoplayışlarını andıran bozuk düzen birtakım hareketlerle saflarından fırlayıp şeyhin üstüne yürümeğe başlar başlamaz bütün iradem elden gider, ne edip ne işleyeceğimi bilmez bir hale girerdim (Karaosmanoğlu, 1993: 122).

Yakup Kadri'nin dergâha duyduğu sevgide günün birinde dedelerin gözüne girerek Mevlana ocağına kapılanmanın yolunu bulmak ve günün birinde adlı sanlı bir derviş olabilmek hayali de yatar. Ancak Yakup Kadri, Mevlevi dergâhındaki dervişleri taklit ettiği bir anda, annesinin tepkisiyle karşılaşmış ve yavaş yavaş içi buruk bir şekilde tekkeden uzaklaşmaya başlamıştır:

Zira benim bu gizli tarikatçılığım zaten sezip üzülmekte olan annem, günün birinde, beni karşısında bu uzun derviş külâhıyla görür görmez öyle bir kaşlarını çatmış, dudağını bükmüştü ki, yapıp ettiklerime bin pişman olarak, yüreğimi hala kavurmakta devam eden aşka rağmen, Mevlevi tekkesinden yavaş yavaş elimi eteğimi çekmeye başlamıştım. (Karaosmanoğlu, 1993: 125).

Yakup Kadri, toplumsal eğitimde ve dini yaşantıda önemli yerleri olan dergâhların Osmanlı dönemindeki kültür hayatındaki etkisini ve sonraki yıllarda çözülmeye gitmelerini, bozulma ve yozlaşmaya uğramalarını *Nur Baba* romanında da anlatır (Aktaş, 1987: 66,67). Kendi çocukluğundaki etkilerini ve toplumdaki cazibelerini anlattığı anıları nedeniyle toplum eğitimindeki rollerine de oldukça hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun on iki yaşına kadarki anılarını ve hatıralarını anlattığı *Anamın Kitabı* eseri yazarın yaşamında yer etmiş birçok derin olayların görülebildiği bir eserdir. Altı yaşına kadar Mısır'da Kahire'de geçen hayatı, daha sonra Manisa'daki yaşamı Yakup Kadri'nin hayatının çocukluk konularını oluşturmaktadır. Babası ve annesiyle ilişkisi, eğitim hayatına başlaması, eğitimde gördüğü yanlışlıklar ve iyi bir eğitim alamamasının nedenlerinin kitapta anlatılır.

Yakup Kadri'nin *Anamın Kitabı* eserinden anıları arasında en çok dile getirdiği ve hayatını birçok yönden etkileyen konulardan biri eğitim hayatıdır. Manisa'daki Fevziye Mekteb-i İptidaisi'nde 1903 yılına kadar süren ilkokul hayatı onun eğitim hayatını genelde olumsuz etkilemesine neden olmuştur. Bu yıllardaki eğitim anlayışı Osmanlı'nın bozulmaya yüz tutmuş eğitim modelini göstermektedir. Dayak ve baskıyla yapılan eğitimde daha çok dini konular aktarılır. Yakup Kadri'nin Cumhuriyet romanlarındaki kötü imam ve hoca niteliklerine uygun olarak kendi hayatından örnekler vererek dönemin eğitim anlayışını ve hoca yaklaşımlarını eleştirir. Okulların fiziki koşullarının oldukça yetersiz ve kötü olması, öğrencilerin iyi bir eğitim almasını engelleyen diğer bir konudur.

Okuldaki eğitimin yanı sıra evde de okuma-yazma işinin öğretimi yapılmaktadır. Ancak Yakup Kadri evde mürebbiyelerin eğitimini değil, anne babasının eğitimini almıştır. Annesinin kendisine okuduğu ve kendisinin de okumayı öğrenmek için heceleyerek okuduğu romanlar onun muhayyilesini oldukça etkilemiştir. Yine babasından kalan kitaplar onun okumaya ve kitaba olan merakını ve şevkini etkileyen önemli bir unsurdur. Toplumsal yaşamda ise döneme hâkim olan Mevlevi dergâhları ve şeyhleri bir dini eğitim modelini oluşturmaktadır. Çocukluğunun hatıralarında genellikle olumlu anlamda hatırlanan dergâh ve şeyhler sonraki yıllarda yozlaşmış kurumlardan sayılacaktır.

Anamın Kitabı'nda öğrenilen önemli bir husus da Yakup Kadri'nin yazarlık hayatına etken olan kişinin annesi olduğu gerçeğidir. Annesinin ona okuduğu romanlar onun hayal gücünü pekiştirmiş, yazarlık sevdasını etkilemiştir. Ayrıca çocukluğunda sahip olduğu uslu utangaç kişiliği, özenle büyütülmesi, herkes tarafından sevilmesi, kitaba olan merakı, onun çocukluğunu okuyucuya sunan diğer özellikleridir. Yazarın babasıyla kötü bir ilişkileri olduğu, babasının erken ölümü sonrasında bile kötü imgenin kalıcı olduğu anlaşılmaktadır. Manisa yıllarını ve Manisa çevresini anlatan yazar bu yıllara karşı özlemini de dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akı, N. (2017), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Ş., (1987), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Argunşah, H. (2012), "Yakup Kadri'nin Lisan Ve Millî Edebiyatla İlgili Görüşleri", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Y. 4, S. 7, Ocak-Haziran 2012, Ss. 7-33.
- Aydoğdu, H., (2011), *Yakup Kadri Karaosmanoğlunun Eserlerinde Eğitim Değerleri*, Gazi Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 229 S.
- Enginün, İ. (1985), "Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Erdem*, Ttk Basımevi, 1/2, Ss. 477-492., 1/2(1985), Ss. 477-492
- Kara, H. (2013), "Otobiyografik Anlatılarda Bağintisal Benlik: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları", *Fsm İlmî Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S: 1 (Bahar). Ss. 234-263.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1993), *Anamın Kitabı*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2000), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.